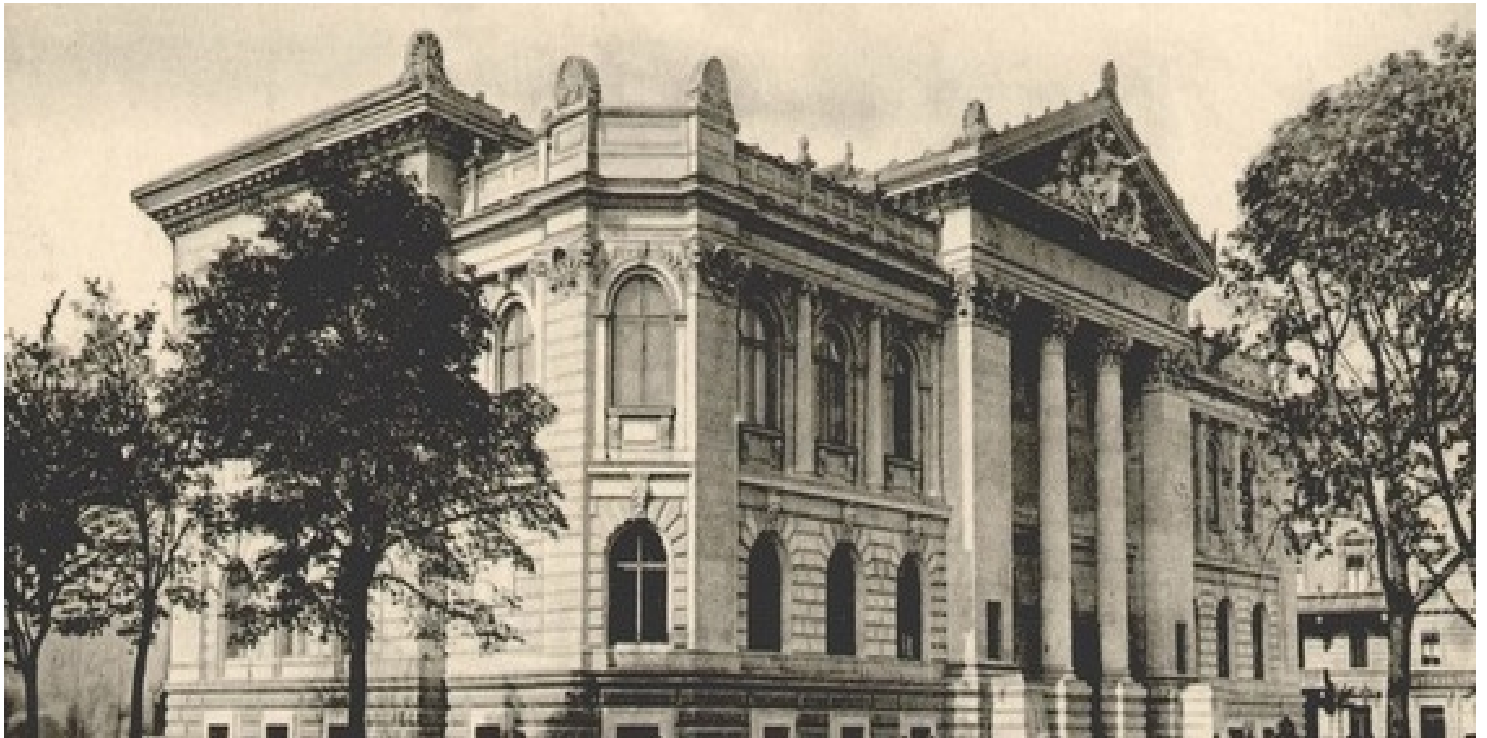

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/sanacja/79969,O-ustroju-II-RP-slow-kilka.html>

Gmach warszawskiej Zachęty na początku XX wieku

ARTYKUŁ

O ustroju II RP słów kilka...

OKRES HISTORYCZNY

(1922-1939) II Rzeczpospolita

Autor: MARCIN KRUSZYŃSKI 29.03.2021

W listopadzie 1918 r., w specjalnym dekreście gabinetu pod przewodnictwem Jędrzeja Moraczewskiego, określono tymczasową formę rządów w Polsce – zdecydowano, że będzie to republika. Te same zapisy powtórzono w tzw. Małej Konstytucji (1919), a następnie w Konstytucji marcowej (17 marca 1921).

Ustawa zasadnicza z marca 1921 r. wzorowała się na zapisach francuskich z roku 1875. W pierwszych jej artykułach stwierdzano, że państwo polskie jest Rzeczpospolitą, a władza zwierzchnia należy do narodu. Zachowano monteskiuszowski podział władzy, z gwarancjami dla obywateli w postaci: równości wobec prawa, prawem do ochrony życia, wolności, mienia, wolnością słowa, prasy, zgromadzeń, z możliwością swobodnego zawiązywania stowarzyszeń i zrzeszeń, wolnością wyznania i sumienia. Ponadto mniejszościom narodowym zapewniono zachowanie narodowości, pielęgnowanie kultury, zezwolono na tworzenie własnych związków autonomicznych w obrębie samorządu powszechnego. Dopuszczano zakładanie szkół, ośrodków wychowawczych, społecznych i dobroczynnych. W historiografii okres do 1926 r. określa się wręcz mianem rządów parlamentarnych.

Jędrzej Moraczewski (1870-1944), polski działacz socjalistyczny i niepodległościowy, premier rządu (od 17 XI 1918 r.) po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, przyjaciel i bliski współpracownik Józefa Piłsudskiego. Kierowany przez niego gabinet wprowadził m.in.: powszechne prawo wyborcze, w tym możliwość głosowania i kandydowania dla kobiet, a także ośmiogodzinny dzień pracy, prawo do strajku i legalizację związków

**zawodowych. Jednym z
przyjętych odznaczeń jest Krzyż
Niepodległości**

Zamach majowy i nowela sierpniowa

Natomiast w maju 1926 r. Józef Piłsudski, wykorzystując panujące w kraju niezadowolenie społeczne (w okresie od stycznia 1919 r. do maja 1926 r. władzę sprawowało kolejno 13 rządów, rozdrobnienie polityczne parlamentu prowadziło często do wątpliwych sojuszy, programy polityczne koalicjantów były ze sobą sprzeczne, tylko gabinet Władysława Grabskiego przetrwał dłuższy czas: od grudnia 1923 r. do listopada 1925 r.) doprowadził do siłowego przejęcia kontroli nad II RP. Zwołane pod koniec tegoż miesiąca Zgromadzenie Narodowe wybrało Marszałka na urząd prezydenta. Oznaczało to pogodzenie się z dokonanym przewrotem. Zainteresowany jednak godności tej nie przyjął. Skutkowało to powołaniem wskazanego przez niego kandydata – Ignacego Mościckiego, całkowicie posłusznego wobec swego mocodawcy.

2 sierpnia 1926 r. sejm uchwalił zmianę w obowiązującej konstytucji (tzw. nowela sierpniowa). Głowa państwa uzyskała uprawnienia do rozwiązywania sejmu i senatu. Prezydent został również upoważniony do wydawania dekretów z mocą ustaw.

Po roku 1926 pod względem formalnym niewiele się w Polsce zmieniło. Nadal obowiązywała dawna konstytucja marcowa, funkcjonował parlament. Jednocześnie jednak realna władza spoczywała w rękach Józefa Piłsudskiego i jego stronników, określających się mianem sanacji. Z administracji publicznej oraz wojska usunięto przeciwników politycznych obozu rządzącego, Piłsudski zaś objął stanowisko Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych. Faktycznie sprawował rządy *autorytarne*, nie licząc się z głosem sejmu (nie była to jednak totalitarna władza z dyktaturą nieomyślnego wodza i podporządkowanej mu elity; zachowano parlament, organizacje demokratyczne i instytucje samorządowe oraz wszystkie partie polityczne).

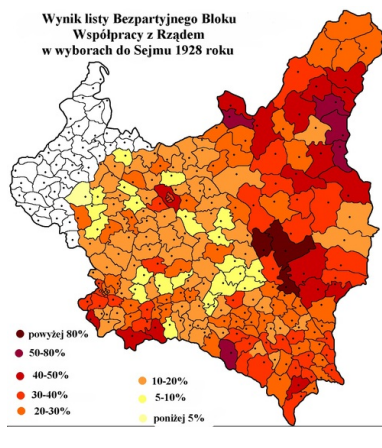

Wiec Centrolewu w Krakowie w

1930 r.

Ku konstytucji kwietniowej

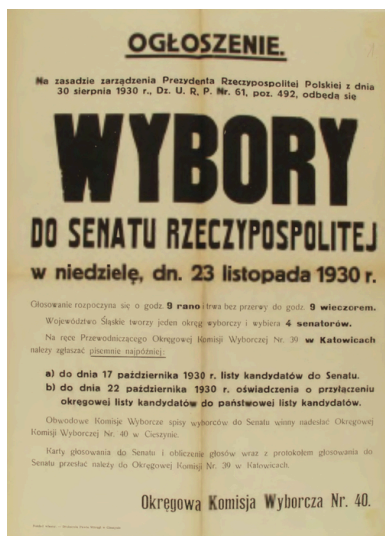
Przeciwnicy sanacji mieli w sejmie przewagę (nawet po wyborach z 1928 r.), ale skłóceni nie potrafili współpracować w obronie demokracji. Co więcej, w najsilniejszym ugrupowaniu opozycyjnym – w obozie narodowo-demokratycznym, mocno ujawniały się tendencje wrogie demokracji parlamentarnej. W 1929 r. lewica sejmowa oraz centrum podjęły próbę konsolidacji, tworząc tzw. Centrolew (PSL „Piast”, Narodowa Partia Robotnicza, Chrześcijańska Demokracja, PSL „Wyzwolenie”, PPS i Stronnictwo Chłopskie). Kilkanaście miesięcy później, w sierpniu 1930 r. prezydent Mościcki rozwiązał sejm i senat. We wrześniu tego roku aresztowano liderów opozycji (m.in. Wincenty Witos, Wojciech Korfanty). Osadzono ich w twierdzy w Brześciu nad Bugiem.

Wyniki uzyskane przez BBWR w wyborach z 1928 r.

W wyniku wyborów przeprowadzonych w 1930 r., pełne zwycięstwo odniósł już piłsudczykowski Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (BBWR). Jednym z podstawowych jego celów stała się zmiana konstytucji. Prace nad przygotowaniem projektu trwały zresztą od 1928 r. Lecz nawet w nowym sejmie BBWR nie dysponował wystarczającą większością 2/3 mandatów, potrzebną do podobnych zmian. Posłużono się zatem fortelem. 26 stycznia 1934 r., w trakcie kolejnego posiedzenia parlamentu, przedłożono 63 tezy konstytucyjne jako podstawę do dyskusji. Posłowie opozycji demonstracyjnie opuścili salę obrad. Parlamentarzyści BBWR pozostali, a niniejsze tezy potraktowano jako formalny projekt. Konstytucja (tzw. Konstytucja kwietniowa)

weszła w życie po podpisaniu jej przez Mościckiego 23 kwietnia 1935 r.

Ogłoszenie wyborcze z 1930 r.

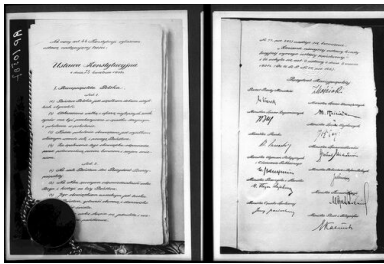
„Wspólne dobro wszystkich obywateli”

Na samym początku powyższego dokumentu stwierdzano, że państwo polskie jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli. Najważniejsze kompetencje koncentrowano wokół osoby prezydenta, który – jak zapisano – odpowiadał za losy kraju przed Bogiem i historią.

Prezydent Ignacy Mościcki
podpisuje nową konstytucję, 23
kwietnia 1935 r. (fot. NAC)

W tym układzie (prezydent zawierał umowy z innymi państwami, mianował i odwoływał prezesa Rady Ministrów, prezesa najwyższej Izby Kontroli, pierwszego prezesa Sądu Najwyższego, Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych, powoływał 1/3 składu senatu) sejm pełnił przede wszystkim funkcję opiniodawczą. Konstytucja kwietniowa legalizowała ustrój autorytarny w Polsce, który faktycznie ukształtował się w latach 1926-1930. Wypada też dopowiedzieć, że w tym samym roku uchwalono nową ordynację wyborczą. Partie polityczne pozbawiono możliwości wysuwania kandydatów na posłów. Role tę powierzono tzw. okręgowym zgromadzeniom przedwyborczym, kierowanym przez komisarza, mianowanego przez ministra spraw wewnętrznych.

Kopia aktu konstytucji z kwietnia 1935 roku. Z prawej widoczna ostatnia strona konstytucji z podpisami prezydenta Ignacego Mościckiego, marszałka Józefa Piłsudskiego i członków rządu Walerego Sławka

System po śmierci Marszałka

Śmierć Józefa Piłsudskiego (12 maja 1935 r.) nie wywołała zmiany konstelacji politycznej w Polsce, chociaż pogłębiła podziały wewnątrz sanacji, a w bataliach z opozycją rządzący uciekali się teraz do coraz bardziej agresywnych metod. Jeszcze w 1934 r. powołano do życia obóz izolacyjny w Berezie Kartuskiej. W wielu przypadkach osadzano tam więźniów bez prawomocnego wyroku, na mocy decyzji organów administracyjnych. Pobyt trwał zazwyczaj około trzech miesięcy, ale mógł być przedłużony. W placówce obowiązywał surowy regulamin, osadzonych zaś traktowano niezwykle brutalnie. Natężenie represji wobec oponentów politycznych nigdy jednak nie przybrało takich rozmiarów jak w nazistowskich Niemczech lub komunistycznym Związku Sowieckim.

**Kondukt żałobny podczas
ceremonii pogrzebowej marszałka
Józefa Piłsudskiego**

W drugiej połowie lat 30. działacze sanacyjni usiłowali zbudować w miejsce skompromitowanego BBWR-u nową formację o nazwie Obóz Zjednoczenia Narodowego (OZN). OZN, wobec rosnących napięć na arenie międzynarodowej, głosił konieczność skupienia społeczeństwa wokół armii i marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego, ówczesnego lidera sanacji. Równocześnie podkreślano znaczenie zasad ustrojowych zawartych w konstytucji. Zwalczano poglądy socjalistyczne i komunistyczne, uznawano zasadę wodzostwa i kultu Piłsudskiego. Przy czym OZN nie zdobył szerszego poparcia społecznego.

Mimo ograniczeń sporą aktywność wykazywali nadal działacze opozycyjni, głównie związani z Romanem Dmowskim. Wielu reprezentantów tego ruchu fascynowało się ideami włoskiego faszyzmu. Powstały w 1926 r. Obóz Wielkiej Polski (OWP) po paru latach przybrał wręcz formę paramilitarną. Natomiast utworzony na tej bazie w roku 1934 Obóz Narodowo-Radykalny (ONR), zasilony przez polityków Stronnictwa Narodowego (SN), głosił solidaryzm klasowy, antysemityzm i potrzebę upaństwowienia kapitału obcego. Szybko zdelegalizowany przez władze państwowe, kontynuował on prace – jakkolwiek nielegalnie i w rozbiciu (podział na ONR Falanga i A.B.C.) – do wybuchu II wojny światowej.

**Brama Uniwersytetu
Warszawskiego z transparentami
ONR podczas akcji**

zorganizowanej w listopadzie

1936 r.

Stabilności systemu sanacyjnego nie zagroził również ruch chłopski (w 1931 r. PSL „Piast”, PSL „Wyzwolenie” i Stronnictwo Chłopskie połączyły się tworząc Stronnictwo Ludowe). Ludowcy próbowali organizować antyrządowe wystąpienia pod hasłem przywrócenia swobód demokratycznych.

COFNIJ SIĘ